

„*Porcyllena, farfury i glina*. Nowożytne naczynia ceramiczne jako źródła archeologiczne. Pochodzenie — zróżnicowanie — odbiorcy”, konferencja w Warszawie, 28 września 2016 r.

Organizatorami wydarzenia były dwie stołeczne instytucje — Ośrodek Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Warszawie. Obrady odbyły się w warszawskiej siedzibie IAE PAN i zgromadziły niemałe grono słuchaczy (blisko 50 osób).

To pierwsza konferencja poświęcona wyłącznie ceramice nowożytnej, będącej coraz istotniejszym i cenionym źródłem archeologicznym. Idea sesji narodziła się w związku z intensyfikacją, zwłaszcza w ciągu ostatnich dwóch dekad, prac archeologicznych na stanowiskach nowożytnych (a także późnośredniowiecznych, które na ogół także dostarczają młodszych materiałów), dzięki czemu zwiększa się zasób zabytków z tego okresu, w tym też najczęściej notowanych wyrobów ceramicznych. Równocześnie zaobserwować można coraz większe zainteresowanie archeologów tą problematyką, a także stopniowy wzrost liczby poświęconych im publikacji, a w efekcie — rozwój wiedzy w tym zakresie. Niniejsza konferencja wpisała się w ów trend i zaistniała zapotrzebowanie.

Założeniem organizatorów było poznanie, na podstawie znalezisk archeologicznych, zbiorów naczyń glinianych używanych od XVI do XIX w. na ziemiach znajdujących się w granicach współczesnej Polski. Chodziło o spojrzenie na tę kategorię źródeł materialnych w trzech zasadniczych aspektach: po pierwsze — ich proveniencji (wyroby rodzime będące dziełem miejscowych rzemieślników, a wytwory z innych, także z odległych i zagranicznych ośrodków produkcyjnych, ich frekwencja, porównanie i uwarunkowania struktury zbiorów); po drugie — ich zróżnicowania (asortyment, cechy technologiczno-stylistyczne, funkcje i znaczenie naczyń, powiązania kulturowe manifestujące się w technice wykonania i stylistyce ceramiki, cechy trwałe i podlegające przemianom w badanym okresie); a po trzecie — nabywców naczyń i miejsc użytkowania (zbiory z różnych kategorii stanowisk, ich elementy typowe i wyróżniające, identyfikacja odbiorców, ocena poziomu konsumpcji).

Sformułowania „*Porcyllena, farfury i glina...*” użyte w tytule konferencji, to oryginalne wymyki z inwentarza pałacu w Białymstoku, który sporządzono po śmierci właściciela, Jana

Klemensa Branickiego († 9 X 1771 r.) w roku 1772¹. Hetman był jednym z bardziej wpływowych i zamożnych magnatów ówczesnej Rzeczypospolitej, a jego podlaską siedzibę nazywano nawet „Wersalem północy”. Jej wyposażenie odpowiadało ówczesnym trendom w zakresie wyposażenia wnętrz, świadczyło o prestiżu i zamożności właścicieli. Toteż pałac wypełniały przedmioty „zdobne i modne”². Do takich należała też ceramika — wyroby porcelanowe i fajansowe oraz enigmatycznie określone terminem „glina”, czyli — jak można sądzić — w porównaniu z dwoma wcześniej wymienionymi gatunkami, egzemplarze mniej wyszukane, bardziej proste, zapewne wykonane z glin żelazistych bądź wypalających się na biało, znacznie skromniej dekorowane. Te ostatnie, wśród ruchomości w pełnym kosztownych detali i drobniactwach pałacu, potraktowane zostały zupełnie zdawkowo. Wszystkie te naczynia wraz z ceramicznymi figurkami wypełniały i zdobiły pałacowe wnętrza.

Dokument ten to znakomity przykład jak różnorodnych wiadomości w interesującym nas przedmiocie badań dostarczyć może źródło pisane. Konfrontacja tych zapisów z realiami archeologicznymi — znaleziskami z badań, wypada jednak odwrotnie, niestety z niekorzyścią dla tych ostatnich. Pozyskanie większej liczby, dobrze zachowanych nowożytnych wyrobów fajansowych lub porcelanowych, zdarza się nieczęsto. Zależnie od miejsca zdeponowania, na ogół są one bowiem w różnym stopniu rozdrobnione. Trudno je zatem z całkowitą pewnością identyfikować z przedmiotami odnotowanymi w spisach (podobnych jak przywoływany). Dotyczy to również nie wspomnianych w tym rejestrze, ale także analizowanych podczas konferencji, wyrobów kamionkowych. Inaczej natomiast wygląda sytuacja w przypadku owych „ordynaryjnych” naczyń glinianych, tzw. ceglanych i białych, szklawionych albo siwych. Są one z reguły nie tylko dominujące liczebnie wśród różnych kategorii pozyskiwanych zabytków, ale także niejednorodne. Nazwa konferencji była więc dość przewrotna, gdyż w świetle dotychczasowych ustaleń archeologów powinna ona brzmieć: „Glina, farfury i porcelana...”.

Na program sesji złożyło się 14 referatów. Zostały one pogrupowane zależnie od zakresu poruszanej problematyki i zasięgu terytorialnego rozważań. Poświęcone były przedstawieniu wiadomości o ceramice nowożytnej na określonym terenie (począwszy od Mazowsza, przez Śląsk i Małopolskę, po Pomorze Gdańskie i Zachodnie), podsumowaniu obecnego stanu wiedzy o danym gatunku wyrobów nowożytnych (tj. o fajansie i o kamionce), oraz omówieniu ogółu ceramiki odkrytej na różnych kategoriach stanowisk (w tym: we dworze w Niegowie oraz na miejskich parcelach — Przedmieściu Bielskim w Płocku, w Warszawie, w Gdańsku oraz w Brzegu). Były to również wypowiedzi koncentrujące się na wybranej grupie naczyń, np. pochodzącej z jednej wytwórni (z Warszawy lub z Królewca); na ceramice z konkretnym motywem zdobniczym (przedstawiającym wierzbę); na wyrobach drobnych i rzadko spotykanych (określonych mianem ciekawostek) bądź na produktach o specyficznym przeznaczeniu (do przechowywania wód mineralnych).

Obrazy otworzył dyrektor ds. naukowych IAE PAN — dr hab. prof. PAN Dariusz Główka. Następnie, w imieniu organizatorów (którymi były także mgr Ewelina Więcek i mgr Hanna Pilcicka-Ciura, SNAP Oddział w Warszawie), głos zabrała dr Magdalena Bis (IAE PAN, Warszawa), która przybliżyła nadrzędne cele konferencji i tematykę referatów. Zaprezentowała też patrona medialnego wydarzenia, którym był magazyn „Szkło i Ceramika”³. Redaktor tego pisma,

¹ *Pałac Branickich w Białymstoku*, t. 1: *Inwentarze z XVII i XVIII stulecia*, oprac. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2012, s. 128–274.

² Por. np. E. Kowecka, *Dwór „najrzędniejszego w Polsce magnata”*, Warszawa 1991, s. 64 i n.

³ „Szkło i Ceramika” to obecnie dwumiesięcznik wydawany przez Instytut Ceramiki i Materiałów Budowlanych w Warszawie. Pismo obecne na rynku wydawniczym ponad 80 lat, od niedawna ukazuje się w nowej szacie graficznej. Publikowane są w nim artykuły z zakresu szeroko pojętej tematyki szklarsko-ceramicznej, przede wszystkim prezentujące i promujące dokonania artystów ceramików i szklarzy, przybliżające wyniki najnowszych badań oraz kierunki rozwoju obu tych dziedzin, a także relacjonujące najważniejsze branżowe wydarzenia, <http://www.szklo-ceramika.pl/o-nas>.

Monika Malinowska, krótko omówiła tematykę podejmowaną na łamach periodyku i główne kierunki działań prowadzonych przez redakcję oraz podkreśliła znaczenie tego i podobnych przedsięwzięć m.in. dla rozwoju i popularyzacji wiedzy o przeszłości wytwórczości garncarskiej. Zachęciła również do współpracy a potencjalnych autorów do publikowania wyników swoich badań na łamach czasopisma.

Właściwe obrady rozpoczął dr Maciej Trzeciecki (IAE PAN, Warszawa) referatem „Uroki prowincji. Naczynia gliniane z XVII–XVIII w. z badań zespołu podworskiego w Niegowie pod Wyszkowem”. Scharakteryzował on liczny (składający się z ok. 25 000 fragmentów) zbiór naczyń glinianych znalezionych w rejonie zespołu podworskiego w Niegowie pod Wyszkowem. Pozyskano je podczas badań ratowniczych w 2005 r. Zlokalizowano tam pozostałości zaplecza gospodarczego siedziby właścicieli majątku, funkcjonującej między początkiem XVII a schyłkiem XVIII w. Autor omówił wyroby pod względem techniki wykonania, form i sposobów zdobienia powierzchni, zwracając uwagę na ich przeciętną jakość. Dominowały wśród nich naczynia siwe i ceglaste wykonane z glin żelazistych, wobec nielicznych wyrobów półmajolikowych i fajansowych oraz naczyń ceglastych z malaturą. M. Trzeciecki wskazał, że specyfika opisywanego zbioru zasadza się na współwystępowaniu dwóch odmiennych grup naczyń — starszej siedemnastowiecznej i młodszej, datowanej na schyłek XVII i XVIII w. Opisywane źródła dostarczyły wielu danych nie tylko na temat sposobów przygotowywania i spożywania posiłków w dworze szlacheckim, ale również dróg i okoliczności zaopatrzenia takiej jednostki gospodarczej w wytwory gliniane.

Dr Magdalena Bis (IAE PAN, Warszawa) zaprezentowała „Naczynia ceramiczne z XVIII–XIX w. z Przedmieścia Bielskiego jako źródła do dziejów nowożytnego Płocka”. Były to wyroby znalezione w trakcie badań archeologicznych prowadzonych w Płocku w 2009 r. Objęły one znajdujący się w obecnym Śródmieściu kwartał zabudowy, do XIX w. będący częścią Przedmieścia Bielskiego. Od początku XIX stulecia teren ten był intensywnie zabudowywany i następowały tam liczne zmiany własnościowe. Oprócz określenia struktury omawianego zbioru, Autorka podjęła próbę ustalenia proveniencji poszczególnych gatunków naczyń lub niektórych egzemplarzy, na podstawie wyróżniających je cech morfologiczno-technologicznych. Skoncentrowała się na analizie wyrobów powstałych prawdopodobnie w płockich garncarniach — wykonanych z glin żelazistych (ceglastych, przeważających licznie w zbiorze) oraz z glin nie zawierających związków barwiących (tzw. płocka ceramika biała, mniej liczna). Naczynia te stanowiły podstawę do określenia asortymentu i jakości wyrobów glinianych mających zastosowanie w kuchni lub na stole tutejszych mieszkańców, oraz umożliwiły dostrzeżenie preferencji estetycznych czy możliwości finansowych ich użytkowników na przestrzeni badanych stuleci. Przyniosły również istotne wiadomości o zestawie i standardzie produkcji płockich garncarzy w XVIII i na początku XIX w. oraz o ówczesnej kondycji tegoż rzemiosła.

Dr Włodzimierz Pela (Warszawa) przedstawił „Warszawskie ciekawostki ceramiczne”. Określeniem tym Autor opatrzył wyroby z gliny rzadko notowane wśród zabytków z badań wykopaliskowych na terenie Warszawy, różnorodne, lecz na ogół zachowane fragmentarycznie, z których najstarsze datowane są na wiek XIV, zaś najmłodsze uwzględnione — na wiek XVIII. Jednakże mogą one być znaczące dla poznania przeszłości miasta i jego mieszkańców, np. zagadnień dotyczących sprowadzanych i rodzimych wytworów garncarskich, ich rodzajów, kwestii imitacji przedmiotów z innych surowców. Za owe ciekawostki badacz uznał m.in.: fragmenty wczesnośredniowiecznych naczyń szklawionych oraz kamionkowych z XIV i XV w., ułamki ozdobnych siwych pucharków, elementy pochodzące być może z konstrukcji pieców kopułkowych.

Mgr Aleksandra Lis (Studium Doktoranckie IAE PAN, Warszawa) w referacie „Nowożytne naczynia ceramiczne z obszaru Mazowsza. Stan i problematyka badawcza” omówiła na podstawie publikacji archeologicznych dotychczasowy stan zaawansowania studiów nad nowożytnym garncarstwem i naczyniami ceramicznymi z tego okresu (od połowy XVI do schyłku XVIII

stulecia) z obszaru Mazowsza (w granicach trzech dawnych województw: mazowieckiego, płockiego i rawskiego). Autorka uwzględniła wyroby opisywane w piśmiennictwie ogólnie jako nowożytny, a także polewane, pseudomajolikę, pseudofajans, majolikę i fajans. Zwróciła uwagę na lokalizację znalezisk, odnotowane rodzaje naczyń, niejednolite sposoby prezentacji materiałów i metody badań ceramiki mazowieckiej, definicje omawianych gatunków ceramiki proponowane przez badaczy. Z tego przeglądu Autorka wniosowała o niedostatecznym rozpoznaniu poruszanej tematyki, konieczności kontynuacji prac, a przede wszystkim o potrzebie dalszej publikacji znalezisk nowożytnych wyrobów ceramicznych z omawianego terenu.

Blok wystąpienia dotyczących Mazowsza zamknęła mgr Katarzyna Meyza (Muzeum Warszawy), opisując „Osiemnastowieczny warszawski warsztat garncarski”. Referentka przypomniała tym samym istotne odkrycie dokonane w Warszawie w latach pięćdziesiątych XX w. Natrafiono wówczas na relikty pracowni garncarskiej funkcjonującej w rejonie Bramy Pobocznej, niedaleko Wąskiego Dunaju. Podczas eksploracji wydobyto różne wyroby wytwarzane w tym warsztacie — nie tylko naczynia, ale też kafle i główki fajek glinianych, tzw. lulek, świadczące o niejednorodności prowadzonej tu produkcji. Były to głównie wyroby z pospolitych glin żelazistych, wypalone utleniająco lub redukcyjnie, a także pokryte szkliwami w kolorach żółtym, zielonym lub jasnobrązowym. Na podstawie tych znalezisk możliwa była ocena jakości tej wytwórczości oraz umiejętności zawodowych garncarza. Dzięki korelacji odkrycia z zapisami w archiwaliach zidentyfikowano właściciela warsztatu; był nim garncarz Jan Rosołowicz⁴.

Z kolei o ceramice pozyskanej w jednym ze śląskich miast, mówiła dr Sylwia Rodak (IAE PAN, Wrocław), „Ceramika nowożytna ze Starego Miasta w Brzegu”. Zabytki będące przedmiotem jej analizy pochodziły z terenu Starego Miasta w Brzegu (przy ul. Dzierżonia 10–12), gdzie w latach 2006–2007 prowadzono badania archeologiczno-architektoniczne. Prelegentka opisała stan zachowania zbioru i strukturę funkcjonalną tworzących go wyrobów. Lepiej zachowane egzemplarze były to na ogół znaleziska z kloak datowanych na XV–XVIII w. Asortyment omawianych naczyń był dość standardowy, tylko niektóre okazy wyróżniały się pod względem jakości wykonania oraz sposobu dekoracji (np. talerze majolikowe). S. Rodak uznała je za ważne źródła do badań nad miejskim garncarstwem w okresie nowożytnym na Śląsku i nad kulturą materialną dawnych mieszkańców Brzegu.

Mgr Wojciech Tabaszewski (GDDKiA Oddział Kraków) przedstawił „Ceramikę z XVIII–XX w. z badań archeologicznych na wybranych stanowiskach w Małopolsce”. Podstawę źródłową stanowiły wyroby ceramiczne z badań wykopaliskowych i powierzchniowych prowadzonych na dwóch stanowiskach na terenie dzisiejszego województwa małopolskiego i świętokrzyskiego: z dziewiętnastowiecznego gospodarstwa wiejskiego zlokalizowanego w Stanisławicach (stan. 9, gm. Bochnia), skąd pozyskano ponad 13 tysięcy fragmentów naczyń glinianych, jak również materiały z XVIII/XIX i z pierwszej połowy XX w. z badań w Krakowie (Plac na Groblach). Autor zwrócił uwagę na cechy technologiczne i ornamentowanie wyrobów (wzory i typy stosowanych zdobień), znamionujące produkty lokalnych warsztatów garncarskich oraz importy z innych krajów europejskich. Zaakcentował przy tym wskaźniki przemian w rodzimej wiejskiej wytwórczości garncarskiej na przestrzeni badanego okresu na obszarze zachodniej Małopolski. W analizie tej pomocne były analogie etnograficzne, informacje ze źródeł pisanych oraz dokumentacja fotograficzna.

Dr hab. Marcin Majewski (Katedra Archeologii Uniwersytetu Szczecińskiego, Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie), „Rodzime i obce. Ceramika nowożytna na Pomorzu Zachodnim (XVI–XVIII w.)”, skupił się na nowożytnych naczyniach kuchennych, stołowych, a także elementach ceramiki budowlanej (np. kaflach) zarejestrowanych podczas badań archeo-

⁴ Por. A. Świechowska, współprac. R. Dukwicz, *Warsztat garncarski z końca XVII wieku*, [w:] *Szkice Staromiejskie*, red. O. Puciata i in., Warszawa 1955, s. 151–160.

logicznych w ośrodkach zachodniopomorskich. To zarówno ceramika wykonana na Pomorzu Zachodnim, jak i naczynia importowane (kamionka, fajans, porcelana). Wśród tych pierwszych zostały wymienione i dokładnie opisane tzw. naczynia czerwone (ceglaste) malowane różkiem oraz fajans pomorski (szczeciński). Natomiast grupę drugą tworzyły wyroby o proveniencji hiszpańskiej, holenderskiej i angielskiej oraz chińskie i japońskie. Badacz zwrócił uwagę na czas dystrybucji egzemplarzy z poszczególnych ośrodków produkcyjnych. Wspomniał również o naczyniach, których pochodzenie nie jest jasne, zwanych w ówczesnych źródłach pisanych enigmatycznie ceramiką polską.

Mgr Wawrzyniec Orliński (Muzeum Historyczne w Legionowie) i mgr Andrzej Jankowski (ArcheoVision. Pracownia Archeologiczna) zaprezentowali „Ceramikę nowożytną z badań wykopaliskowych pod dawnym kinem Neptun w Gdańsku — wybrane zagadnienia badawcze”. Materiały stanowiące podstawę tego opracowania wydobyto podczas prac archeologicznych w Gdańsku w roku 2016. Ich efektem było odsłonięcie pozostałości zaplecza gospodarczego kamienia położonych w kwartale ulic Długiej, Lektykarskiej, Pivnej i Kaletnicznej. Najliczniejsze zabytki pozyskano z trzech odkrytych tu latryn; niestety znaczna ich część była przemieszana chronologicznie, datowana od końca XIV do XIX stulecia. Zarejestrowano wytwory warsztatów nadreńskich (w tym siegburskich) i flandryjskich, lecz dominowały miejscowej produkcji, typowo gospodarcze. Badacze wskazali też na inne, odnotowane w małej liczbie wyroby warsztatów garncarskich: fajki o wielu wzorach i kształtach, kafle, płytki podłogowe i cegły.

Dr Mirosław Marcinkowski (Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu), „Wyroby fajansowe z manufaktur w Królewcu”, podjął się zreferowania dziejów i zakresu produkcji trzech manufaktur ceramicznych, które funkcjonowały w drugiej połowie XVIII w. w dwóch ośrodkach w niedużej odległości od Elbląga. Wszystkie działały dość krótko, a powstałe w nich wyroby obecnie rzadko są rozpoznawane; znane są pojedyncze okazy w kolekcjach muzealnych.

Pierwsza to wytwórnia na Stolzenbergu (obecnie w gdańskiej dzielnicy Chełm), którą założył w 1781 r. król pruski Fryderyk II; działała prawdopodobnie do roku 1812. W Królewcu (dzisiejszym Kaliningradzie) istniały kolejne dwie manufaktury ceramiczne. Jedną z nich, zajmującą się wytwarzaniem fajansu i kamionki, nazywaną od nazwiska właściciela „fabryką braci Collin”, funkcjonowała w latach 1776–1785. Inna, należąca do Ehrenreichów, powstała w 1772 r. Na lata osiemdziesiąte przypadł okres jej największej prosperity i rozkwitu produkcji. Powstawały wówczas m.in. naczynia fajansowe i z fajansu delikatnego w typie angielskim. Wytwórczość była zróżnicowana; były to np. serwisy stołowe, toaletowe, do kawy i herbaty, naczynia kuchenne i apteczne, cukiernice, maselnice, świeczniki, solniczki, nocniki. Najczęściej stosowanym motywem zdobniczym były kwiaty malowane na niebiesko kobaltem (w różnych odcieniach) oraz na fioletowo-brązowo manganem. Z powodu dużej konkurencji artykułów z zagranicznych fabryk, manufaktura upadła w roku 1812. Fragmenty jej wyrobów znalezione w czasie badań w Elblągu są najliczniejszym zbiorem, cennym dla poznania i możliwości identyfikacji tej produkcji.

Dr Joanna Dąbal (Instytut Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego), „Angielskie fajanse dekorowane motywem wierzby w świetle badań archeologicznych w Gdańsku”, zajęła się nowożytnymi wyrobami fajansowymi wytwarzanymi w Anglii, których ułamki zostały odkryte w efekcie prac archeologicznych na terenie tego portowego ośrodka. Ich wyróżnikiem był element zdobniczy w postaci wspomnianego gatunku drzewa, w kolorze kobaltowym. Autorka skrótowo przedstawiła technikę wytwarzania tych naczyń, koncentrując się na opisie poszczególnych elementów tworzących te specyficzne przedstawienia. Zaprezentowała nie tylko przeróżne, znane warianty tej dekoracji, ale również ich chronologię i spotykane odcienie kolorystyczne. Na podstawie uwzględnionych zabytków stworzyła wykaz głównych form wyrobów notowanych w Gdańsku oraz określiła ich frekwencję. Za-

sygnalizowała ten problem na tle sytuacji społeczno-ekonomicznej miasta w XIX i na początku XX wieku.

Dr Andrzej Kowalczyk (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy) w referacie „Nowożytna ceramika kamionkowa z badań wykopaliskowych z terenu Polski” podjął się określenia gdzie, na jakich stanowiskach, w jakiej ilości oraz jakiego pochodzenia były wyroby kamionkowe, których fragmenty odnotowano dotychczas w trakcie prac archeologicznych (wzmiankowane w publikacjach oraz według danych zebranych przez Autora o znaleziskach nieopublikowanych bądź będących w trakcie analizy). A. Kowalczyk podkreślił, iż w większości przypadków naczynia tego gatunku uznawane są za importowane i ekskluzywne, wytwarzane w kilku wiodących europejskich ośrodkach. Na podstawie zgromadzonych wiadomości badacz ustalił, że omawiane wyroby (pochodzące z Nadrenii i Westerwaldu) rozpoznano głównie w zachodniej części współczesnej Polski i w strefie nadbałtyckiej. Z kolei w części południowo- i środkowo-zachodniej kraju były to przeważnie ułamki kamionek produkowanych w Saksonii, na Łużycach i na Dolnym Śląsku. W ośrodkach garncarskich (np. Trzebiel i Bolesławcu) i w ich pobliżu oraz w największych miastach nadbałtyckich znaleziska fragmentów wyrobów kamionkowych wynosiły znacznie powyżej 1% wszystkich pozyskanych naczyń glinianych. Natomiast wśród znalezisk w głębi kraju udział kamionki kształtował się przeciętnie poniżej 1% ogółu ceramiki. Zabytki te znajdowane były przeważnie w trakcie badań w miastach, dość często na zamkach i w klasztorach, sporadycznie gdzie indziej.

Mgr Ewelina Więcek (Muzeum Warszawy) omówiła „Butelki kamionkowe znalezione na terenie Apteki Królewskiej w Warszawie”, obecnie w zbiorach Muzeum Warszawy. Wydobłyto je podczas badań Placu Zamkowego na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. W czasie tych prac odsłonięto m.in. relikty domów i kamienic mieszczańskich istniejących od XV do XVIII wieku oraz pozostałości wspomnianej Apteki Królewskiej, która funkcjonowała od lat trzydziestych XVI w. do roku 1818. Na opisywany zbiór składało się 13 butelek (kompletnych lub prawie kompletnych) oraz 9 korków kamionkowych. E. Więcek dokonała podziału wyrobów według kształtu, proporcji oraz obecności stempla, na dwie podstawowe grupy. Przeważały egzemplarze jajowate i przysadziste, charakterystyczne dla XVIII wieku. Odciskiętność na czerepach sygnatury pozwoliły na ustalenie pochodzenia poszczególnych naczyń, czasu ich powstania, a także zawartości. Większość tych pojemników służyło do transportu wód mineralnych sprowadzanych na tereny dzisiejszej Polski przede wszystkim z Westerwaldu. Autorka zasygnalizowała też zagadnienia związane z handlem wodami leczniczymi i zastosowanie do tego celu kamionkowych butli oraz wiążące się z tym kwestie sprzedaży i dystrybucji owych towarów w nowożytnej Warszawie.

Dr Mariusz Klarecki (Warszawa) omówił „Porcelanę dworu królewskiego w XVIII-wiecznej Warszawie na przykładzie zabytków archeologicznych, muzealiów i kolekcji prywatnych”, szczególnie jej funkcję i zdobnictwo. Punktem wyjścia dla tych rozważań były ułamki tego gatunku naczyń odnalezione w 2006 r. w trakcie prac archeologicznych w miejscu Pałacu Saskiego. Były to głównie elementy serwisów do herbaty i kawy oraz obiadowych, dość skromnie zdobionych. Najczęściej były to motywy roślinne zapożyczone z chińskiej i japońskiej porcelany oraz europejskie kwiaty malowane podszkliwnie kobaltem. Autor przeanalizował upodobania trzech władców polskich — Augusta II Mocnego, August III Sasa i Stanisława Augusta Poniatowskiego do określonych form wyrobów porcelanowych i ich ornamentyki. Wskazał znane, zachowane do dziś egzemplarze, należące do każdego z władców, opatrzone monogramami bądź charakterystycznymi elementami dekoracyjnymi; to np. kubek do czekolady, czariki, półmisek, figurki.

Podsumowując obrady, dr hab. Marcin Majewski i dr Grażyna Nawrońska (którzy prowadzili sesję w części przed- i popołudniowej) podkreślili, że zaprezentowane materiały archeologiczne pozwoliły na zorientowanie się w specyfice poszczególnych zbiorów ceramiki, z różnych

---

rejonów ziem polskich i z różnych stanowisk, oraz w zmianach, jakim podlegały one w okresie nowożytnym, a przede wszystkim w podobieństwach lub różnicach między nimi.

Organizatorzy zaznaczyli zaś, iż obecność tak wielu słuchaczy świadczy, że podjęto ważną tematykę, a takie spotkania są potrzebne. Wyrażono nadzieję, że konferencja zainicjuje cykl podobnych spotkań, skupiających krajowych badaczy zajmujących się tą problematyką. Zapowiedziana została także edycja zaprezentowanych materiałów.

Magdalena Bis

(Warszawa)
